

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

V. INNSKRIFTER MED RISTARFORMEL

[**829**] N-25803. (Tidlegare omtala: Hagland 1986: 43; 1990b: [37]; 1994: 132; Knirk 1994: 411ff.)

Innskrifta står på eit runekjevle av tre, 87 mm langt med eit tverrsnitt på 12 x 10 mm. Funnet vart gjort i 1975, felt FE, hovudfase 7/8. Det tilseier ei arkeologisk datering av funnkonteksten til perioden mellom ca. 1175 og 1275. Kjevlet har runer på tre sider. På den eine sida (side a) er treet skadd slik at berre toppen av runene er bevarte mot slutten av innskrifta på den sida. Innskrifta på side b dekkjer heile lengda av kjevlet. Runene på den sida er 8-10 mm høge. På side a er innskrifta no 64 mm lang, resten av treet er avskala, og berre toppen av fem stavar står att. Runene på den sida er 10-12 mm høge. På side c er det ei einskild rune (**o**) med eit snitt som parallelt med staven skjer gjennom øvre kvist. Det heile kan kanskje lesast som ein sekvens **so**.

På side a er r. 1 svak, men snittet som er synleg, synest å kunna oppfattast som kortkvist **s**. Mellom r. 4 og 5 er det eit skråsnitt på høgd med toppen av stavane på båe sider. Det er rimeleg å gå ut frå at dette snittet høyrer til r. 5, og at teiknet må sjåast som **ʀ** og lesast som ein variant av **y**. Ein slik variant av **y** er elles kjend i ei innskrift frå Bryggen i Bergen (B625) der han synest å vera nytta som ein parallell til kapital <y> i skrift med latinske bokstavar (jf. Spurkland 1991: 69 og 81). Typologisk vil teiknet i så fall ikkje liggja så langt unna **ʀ** som er kjend frå islandske innskrifter (jf. Bæksted 1942: 46). Ordskiljemerket mellom r. 7 og 8 har tre punkt, det mellom r. 12 og 13 to. Mellom r. 17 og 18 er det øvste punktet i eit tilsvarande skilje bevart, resten er borte på grunn av avskaling. Frå og med r. 13 og vidare ut mot enden av kjevlet er veden avskala, i aukande grad ut mot enden av kjevlet. Etter r. 17 er toppen av tre runer synleg. Av den første visest berre staven, den andre viser toppen av ein stav og byrjinga av ein boge. Det kan såleis ha vore **b**, **u** eller **r**. Av den tredje (r. 20) er også toppen av stav og byrjinga av ein boge bevart. Her er likevel så lite av bogen synleg, at heller ikkje **l** kan utelukkast. Etter dette følgjer eit felt der heile breidda av kjevlet er avskala. Toppen av fire runer står att. Heilt mot enden er toppen av ein stav og kvist til høgre (**l**) bevart.

På side b er det først eit lite snitt med form som kortkvist **s**. Deretter følgjer eit nytt snitt frå grunnlina og opp på skrå mot det første snittet til eit nivå godt og vel over nedre ende av det første. Det er ikkje bevart noko synleg riss som bind dei snitta saman til eitt teikn. Kjevlet ser ikkje ut til å vera avbrote, slik at det heile eventuelt kunne oppfattast som slutten av noko som no er tapt. Det vil likevel vera mogleg å lesa dette som restane av ein høg **s**, og i samsvar med det er dei to snitta rekna som r. 1 her. R. 10, 11 og 13 (**r**) har alle bogar som kryssar kvisten og er meir eller mindre dregne inn mot staven. Det same gjeld r. 8, 12 og 13 på side a. Ordskiljemerka mellom r. 5 og 6; 20 og 21 har to punkt, dei mellom 11 og 12, 16 og 17 synest å ha tre.

'(?) 1' Y ʀ ʀ | : R ʀ ʀ 1 R : R | 1 1 . l(?) R(?) ? ? ? ? ? ʀ(?)

a) **s(?) a s k y l i : r u n a r : r i s t a · i(?) r(?) ? ? ? ? ? l(?)**

ʀ(?) ʀ ʀ ʀ | : þ 1 ʀ ʀ | R R : Y ʀ R Y ʀ Y : Y ʀ ʀ | : 1 1

b) **c(?) u n n i : þ a t u i r r : m o r k u m : m a n n i : a t**

'(?) ʀ

c) **s(?) o**

Sá skyli rúnar rísta, er (ráða ve)l/kunni; þat ver(ð)r mǫrgum manni at/ (e)s o(f)---
 ='Den skulle runer rista som vél kan tyda, med mang ein mann går det som ---'

Karakteristisk for ristaren er at det konsekvent er nytta dobbeltrune for lang intervokalisk og postvokalisk konsonant. Det er eit drag som gjerne vert sett på som innslag frå skrift med latinske bokstavar (NIyR V: 244). Det må kunna oppfattast som eit yngre drag også i denne innskrifta. Jamvel om punkterte runer ikkje er nytta, kan denne bruken av dobbeltrune for lang konsonant vera eit argument for at vi her har å gjera med ei innskrift frå overgangstida mellom det 12. og det 13. hå., slik den arkeologiske dateringa av funnkonteksten også tilseier.

Den språklege tolkinga av innskrifta, med utfylling av dei skadde delane, er gjort med grunnlag i likskapen i teksten vi har her og ei halvstrofe i forenkla *dróttkvætt*-form frå *Egils saga Skalla-Grímssonar* (Sigurður Nordal ed. 1933, str. 48). Samanhengen mellom innskrifta her og strofa i *Egils saga* vart først åtgådd av James E. Knirk (Knirk 1994). I saga er opninga av strofa utforma som ein negert vilkårskonstruksjon og skil seg såleis frå uttrykksmåten utan nekting og med relativsetning og konjunktiv som vi har i innskrifta (jf. Iversen 1973 § 170.3). I saga er halvstrofa slik:

*Skalat maðr rúnar rísta,
 nema ráða vel kunni,
 þat verðr mǫrgum manni,
 es of myrkva staf villisk.*

Den skal ikkje runer rista som ikkje vel kan tyda. Mang ein mann kjem ut for det at han ved mørk (rune)stav fer vill'.

Det er all grunn til å sjå halvstrofa i *Egils saga* som ein parallell-tekst til det vi i litt ulik form har overlevd gjennom denne innskrifta. Det synest såleis å vera liten grunn til å tvila på at den skadde delen av side a f.o.m. r. 19 har hatt **i r r a þ a u i l** = *er ráða vel*. Spørsmålet om **i**-ane her har vore punkterte eller ei, kan ikkje avgjerast slik innskrifta er bevart. Den lese måten høver fullt ut med restane av stavar som enno

kan sjåast i kanten på kjevlet.

I tillegg til særdraget med den spesielle **y**-en på side a utgjer r. 1 på side b eit uvanleg drag. Det er nytta kortkvist **s** for /s/ overalt på side a, som tvillaust er rissa av same hand (jf. forma på **r**). Bruk av høg **s** lyt såleis vera gjort medvite for å markera ein annan lydverdi enn /s/. Med eit visst atterhald er dette, i samsvar med Knirk (1994), tolka som ein måte å skriva /k/ på, og at det såleis er rimeleg å translitterera runa som **c**, slik at sekvensen r. 1-5 vert **cunni**, 3. pers. pres. sg. konj. av verbet *kunna*. Sameleis som bruk av dobbeltrune for lang konsonant (**nn**) kan dette tolkast som uttrykk for at vi her har å gjera med ein runeristar som òg har vore vél kunnig i skrift med latinske bokstavar. Skrivemåte med *c* heller enn *k* føre bakre vokalar samsvarar med ein distribusjon av *c* og *k* som vi finn i tidleg norrøn bokskrift, der desse konsonanteikna vart fordelte etter den såkalla palatalregelen. Det vil seia at *k* vart nyttaføre fremre (palatale) vokalar - kort og lang /i/, /y/, /e/, /ø/ og /æ/ - *c* i andre stillingar. Dette var ein arv frå anglo-normannisk skrift der fordelinga opphavleg hadde eit språkleg grunnlag. I nordisk var ikkje dette tilfelle, og denne måten å skilja mellom *c* og *k* vart etterkvart oppgjeven (jf. Seip 1954b: 12). I skrift med latinske bokstavar må dette seiast å vera eit drag som peikar attover i tid. Det kan òg vera tilfelle for innskrifta her om vi tenkjer på nærare plassering innanfor den arkeologisk daterte perioden mellom ca. 1175 og 1225.

Skrivemåten **uirr** for 3. pers. pres. sg av *verða* er også avvikande. Å sjå dette som uttrykk for ein språkleg realitet med bortfall av /ð/ i ei trekonsonantgruppe mellom /r/ og /r/ synest problematisk. Om det her var tale om eit bortfall av /ð/ lyt lydverdien av det innskrifta gir ha vore /ver:/ ettersom dobbeltrune elles er nytta konsekvent for å gi att lang konsonant. Det ville i så fall vera ei presensform av verbet *verða* som det vanskeleg kan finnast støtte for i anna kjeldemateriale og i dei former som har levd vidare av dette verbet i norsk. Skrivemåten **uirr** lyt snarare oppfatast slik at **p** er utegløynd mellom dei to **r**-runene, som jo elles òg har stav med boge på same vis som **p**, altså med boge som kryssar kvisten og til dels er dregen inn til staven sameleis som i **p**.

I høve til halvstrofa i *Egils saga* er teksten i innskrifta uavslutta. Sekvensen **so** på side c kan vera eit mislukka framhald av same vers som dét i saga (*e*) *o(f)*--, men sikkert kan dette sjølv sagt ikkje seiast. Knirk (1994: 416f) har tenkt seg at feilskrift her er grunnen til at rissaren har gjeve opp å fullføra halvstrofa, og det kan vél vera.

Det har vore reist tvil om denne halvstrofa i saga verkeleg er laga av Egill Skalla-Grímsson. Det faktum at ein variant av strofa har vore kjend og er attgjeven på eit tilfelleleg runekjevle som dette frå Trondheim, tyder helst på at det er eit vers eller ei regle som har vore allment kjend i miljø der runer vart nytta - truleg òg på Island. Alt tyder på at verset frå Trondheim er eldre enn saga. Det kan då vera med og stadfesta at den tvil som har eksistert om strofa er autentisk eller ei, har vore rettkommen (jf. Knirk 1994: 419). Slik runestrofa er overlevert, er det såleis vanskeleg å rekna med at ho er eit sitat frå *Egils saga*. Derimot kan innskrifta gi oss ein inetessant gløtt inn i ein type stoff som sagalitteraturen kan gjera nytte av, også når det gjeld strofer og vers i tekstene. For ein nærare diskusjon av forholdet mellom innskrifta og *Egils saga* jf. elles Knirk 1994.

Jamvel om side b her har ein sekvens om å "rista runer", dreiar det seg i dette

tilfellet som vi ser ikkje om den vanlege ristarformularen *X reist rúnar þessar*.
Ettersom spørsmålet om runeristing er så sentral ein del av denne innskrifta, høyrer
ho likevel innhaldsmessig på eit vis saman med dei innskriftene som har meir
eintydig formelpreg.